

- формує навик співу по руці диригента;
- дає поняття про спів активним звуком з нюансом піано.

Одну і ту ж вправу можливо вчити з різною динамікою, темпом, звуковисотним розташуванням, характером звуковедення.

Вокальна робота в хорі крім художніх завдань, повинна бути направлена на розвиток співацьких голосів учнів. Дуже важливе уміння учителя так організувати співацьку діяльність учнів, щоб вона виконувала виховну, розвиваючу, навчальну функції.

Г.О.Зброй

МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СІМ'Ї

В статтє раскрываються специфические формы и методы музыкально-эстетического воспитания детей в семье, активной помощи школе, соблюдение принципа приемственности в решении совместной программы музыкально-эстетического развития личности.

Musical & esthetics bringing up a family consists of the development of specific approaches & methods, active participant in school life and observing the principles of succession in the realization of joint programme on musical & esthetic development of fly personality.

Цілісний морально-естетичний підхід до явищ життя і мистецтва – результат тривалої, копіткої і індивідуальної роботи з дитиною, яку в першу чергу виконує сім'я з її неповторним у кожному випадку досвідом і традиціями виховання, складеним побутом, духовними інтересами.

Формуюче і розвиваюче значення сім'ї очевидне. Створена в найбільш загальних своїх особливостях особистість дитини, з якою зіштовхується педагог в дошкільній дитячій установі або з початком занять у першому класі, є перш за все результатом діяння виховного середовища. Особливо значне морально-естетичне діяння сім'ї від народження дитини до юнацького віку. Сім'ї притаманне відношення до дитини зі всієї цілісності його індивідуальних здібностей і в зв'язку з цим у

комплексному впливі на неї. На відміну від школи, переважне значення сімейного виховання у великих можливостях урахування здібностей, інтересів і захоплень дитини. У процесі такого виховання здійснюється синтез самих різноманітних вражень, які впливають на свідомість як безпосередньо в сім'ї, так і в школі, на вулиці, в колі товаришів [9].

Сучасна сім'я активно, хоча іноді і безсистемно, прилучає молодь до художніх та естетичних цінностей. Їй однаково близькі естетичні елементи відношення як до мистецтва, так і до побуту, природи, спілкування, пізнання, трудової діяльності і т.д. Таким чином, в синтезі різноманітних елементів естетичного діяння сім'я має безсумнівні переваги.

Музичне виховання в сім'ї має глибокі історичні коріння. Виникло в епоху Петра, у другій половині XVIII століття, воно увійшло в коло виховання дворянських сімей, навіть середнього стану. Більш того, уміння володіти яким-небудь інструментом стає обов'язковим. Відомий в той час композитор М.І. Бернаді у 1844р. відмічав, що кожна дівчина вчиться грати на фортепіано.

Домашні заняття музикою, які починалися ще до вступу у школу і продовжувалися потім паралельно шкільним заняттям, грали значну роль у прилученні до музики молодих людей XIX і початку XX ст., виховувало в них любов до музики, до мистецтва [6].

Світова теоретична думка наділяла питанням сімейного музичного виховання велику увагу. Д.І.Писарєв, Н.В.Шелгунов, В.П.Острогорський, А.І.Пузерецький, А.Н.Юдін, В.В.Демонський зробили ряд висновків:

- домашнє музичне виховання не повинно зводитися лише до навчання гри на музичному інструменті. Велику увагу слід приділяти вихованню естетичних потребностей, смаків, інтересів у дітей, розвитку їх творчих здібностей, формуванню соціальних почуттів і прагнень;

- повноцінне музичне виховання у сім'ї припускає керівництво з боку батьків;

- у домашньому музичному вихованні, як і у вихованні взагалі, дуже важливе урахування вікових особливостей дітей [6].

З виховання і пізнання краси починається виховання емоційної культури, виховання почуттів.

Якими повинні бути в майбутньому наші діти? Ми бажаємо їх бачити всебічно гармонійно розвинутими, поєднуючи в собі моральну чистоту, фізичне удосконалення: бажаємо, щоб вони мали творчі здібності [8].

Кількість вихователів, розмірковуючи про те, як краще підготувати дитину до майбутнього життя, як навчити її бути щасливою розподіляють різні сторони виховання: розумового, фізичного, морального та естетичного на головні – основні та другорядні, на необхідні та не обов'язкові, забуваючи про те, що кожен з них буде особистість.

Батьки, дійсно розуміють, що для життя, для праці, для щастя людини потрібні знання та наука. Але не завжди сім'я докладає зусилля для естетичного виховання дитини і вважають, що без музики, без картин, без поезії можна жити, а високе мистецтво потрібно тільки обдарованим і талановитим дітям. Деякі батьки вважають, що сталевар, льотчик, геолог повинні знати досконало тільки те, що необхідно для їх роботи і невтомно в ній удосконалюватися. Інше – бажано, але не зовсім обов'язкове. Відправляючи дитину до школи такі батьки поспішають огородити її від цих занять, розмірковуючи таким чином: “Малює наш син як усі, - Репін з нього не вийде, слух у нього поганий, Чайковський з нього також не вийде.” Потрібно більш уваги звертати на такі предмети, як математика, хімія, фізика. Нажаль, батьки не розуміють, що лишають дитину самого головного, забувають про значення творчості для самої дитини, як форми самоствердження і самопізнання, зміцнення віри в своє “а що я можу?”, без якої не стати дитині яскравою особистістю.

Інші батьки, помітивши байдужість дітей до світу прекрасного, який самим батькам дуже цінний, засмучуються, обурюються.

Частіше за все вони намагаються практично силою приєднувати дитину до своїх естетичних смаків.

Звісно, що таким способом неможливо закохати в мистецтво людину, яка необізнана ним. В цих двох батьківських позиціях є загальне: естетичні смаки і уявлення, почуття

захоплення справжньою красою. Художні здібності дітей вважаються незалежними від виховання.

Наука і мистецтво, корисне і прекрасне, знання і почуття – два крила людського щастя. І чим більше відчуваємо ми зачарування рідною природою, досконалістю слова, чарівністю обличчя людини, красу її поведінки і праці, чим більше ми здатні насолоджуватися творами світового мистецтва, тим цікавіше, яскравіше життя, тим воно людяніше і плідніше [7].

Розвинутий художній смак – ознака змістовності і збагачення внутрішнього духовного життя людини. Він передбачає розуміння, а таким чином і глибокі знання творів мистецтва, літератури, музики, але він не визначається лише накопиченням знань.

Є люди, які дуже досвідчені, але не маючи художнього смаку, який містить у собі сердечний відгук, душевне хвилювання – співчуття, прилучення до світу радощів і суму, які передаються митцями у словах, звуках, барвах.

Збагачення всіх почуттів, образне пізнання світу, розвиток уяви і самопізнання – ось що дає ознайомлення з мистецтвом.

Що стосується музики, то вона, як компонент мистецтва, має великі можливості впливати на внутрішній світ людини, формувати його моральне обличчя.

Музика, зрозуміла, відчута дитиною, стає важливим засобом морального виховання.

В процесі експериментального дослідження, яке проводилося у спеціалізованій школі №4 м.Кривого Рогу, на поставлені запитання: "Подобається вам слухати серйозну музику? Чому?", були отримані такі відповіді: ставляться належним чином до серйозної музики 64% учнів 3-х класів. Проаналізував відповіді учнів 9-х класів, - 56% мають відповідне ставлення до серйозної музики. Такі результати говорять про те, що наше покоління бажає пізнати високе мистецтво.

Музичне виховання в сім'ї – важлива ланка в загальній системі музичної освіти. Позитивність впливу сім'ї на розвиток інтересу до музики і творчих здібностей дитини підтверджують

біографії багатьох відомих музикантів. Свої перші враження зв'язують з сім'єю М.І.Глінки, Н.Г.Рубінштейна, А.С.Даргомижський, П.І.Чайковський, Н.А. Римський-Корсаков, С.С.Прокоф'єв, Д.Д.Шостакович. Вони відмічали, що домашні музичні вечори, де відчувалась атмосфера любові та поваги до мистецтва, викликали в них зацікавленість музикою, виховали відданість [6].

Виховання дітей починається з нас самих – дорослих. Перед тим, як зайнятися музичним вихованням своїх дітей, “родители, - як писала відомий педагог і музикант А. Д. Артоболевська, - должны спросить себя, достаточно ли они сами подготовлены, чтобы направить своих подопечных” [1] “Гарні батьки – важливіші гарних педагогів” – так висловлюється відомий піаніст і педагог Генріх Нейгауз. Самі кращі педагоги будуть безсильні, якщо батьки до музики байдужі. Цей закон строгий і не має виключень, саме батьки повинні привити любов дитини до музики.

Перше і саме важливе, що може зробити сім'я, - це створити атмосферу найбільшого шанування до інструментальної, симфонічної, оперної, балетної, джазової – будь-якої гарної музики: не можна говорити про неї погано, виключати радіо і телебачення, коли вона звучить. Хвилини спілкування з музикою повинні бути для дітей як свято, як нагорода, і приємним трудом для самих батьків повинен бути той час, який вони будуть віддавати спільним з дітьми музичним заняттям [5].

Батьки, які свідомо виховують і розвивають музичні здібності дитини, повинні робити це систематично, незалежно від того, чи стане дитина музикантом-професіоналом, чи музика просто буде його другом на все життя.

Проблема інтересу, захоплення – одна із фундаментальних проблем усієї педагогіки. Дослідники, які займаються нею (Божович Л.І., Якобсон П.М., Петровський А.В.), підкреслюють, що інтерес сприяє загальному психічному і розумовому розвитку дитини, поширюючи його світогляд. Знання, які набуті з інтересом, є більш глибокі і різноманітні, вони можуть використовуватися в різних умовах. Захопленість спонукає до самостійного набуття

нових знань. Під її впливом помітно змінюється весь характер діяльності. Вона стає активною, творчою, поглибленою [3].

Зрозуміло, що всі ми перевантажені: домашня робота, виробництво, але це не виправдання. Можна виділити декілька годин на тиждень, якщо ми бажаємо, щоб наші діти були творчими, щоб взаємні відношення були наповнені глибоким духовним змістом.

Сім'я є першою і найважливішою сходинкою для входження людини в світ музики.

Сім'я може значно допомогти школі у вихованні дитини захоплення музикою. Особливо для молодших школярів авторитет батьків має велике значення. Отже, сім'я, як фактор музично виховання школярів, найбільш плідно може проявити себе в молодшому шкільному віці.

Від батьків, які прагнуть досягти мети музично-естетичного виховання в сім'ї, вимагається відповідна музично-педагогічна підготовка.

Школа є провідним виховним інститутом, в якому працюють професійні педагогічні кадри, які володіють необхідною методикою і здатні використовувати не тільки сучасні наукові дані, але і свої спостереження, досвід роботи з ними. Центральне місце повинно бути відведене музично-педагогічному лекторію, який ознайомить дорослих з особливостями дітей визначеної вікової групи, конкретними завданнями музичного виховання.

Досягненню найбільшої результативності будуть сприяти різні форми роботи:

а) постійні заняття музично-педагогічного лекторію (лекції, педагогічні практикуми, семінарські заняття, тематичні вечори);

б) музично-педагогічна самостійна освіта батьків;

в) організація концертів для батьків силами дітей;

г) проведення домашніх музичних вечорів;

д) індивідуальні консультації з батьками.

На заняттях лекторію батьки повинні дізнатися, що передусім необхідно підготувати підставу для виховання музичного інтересу своєю увагою до музичних занять і успіхів

дітей, добрими, належними порадами і особистою участю в цих заняттях [6].

Не менш важливе створення вдома приємного музичного мікроклімату: батьки пропонують дітям свої найулюбленіші твори, які надають їм задоволення, бажання робити великі, добрі справи.

На основі вище зазначеного, треба відмітити, що естетичне почуття молодших школярів будуть розвиватися активніше при цілеспрямованому педагогічно-організованому впливі з боку батьків [9].

Рівень розвитку естетичних почуттів молодших школярів залежить від вибору музично-дидактичного матеріалу, його доступності, сприйняття, контрастності і емоційно-естетичної активності [2].

Яскравість, активність естетичних почуттів школярів визначається систематичністю спілкування їх з музичним інструментом, а також особистим відношенням до нього батьків і оточуючих дитину людей.

Ефективність музично-естетичного виховання дітей визначається рівнем підготовленості їх батьків у музичній галузі.

Прихильність дитини до батьків і, головне, її довіра, бажання до постійного контакту з ними дозволяє дорослим у процесі педагогічно організованої музичної діяльності активно формувати і розвивати в неї інтерес до справжньої художньої музики.

Література

1. Артоболевская А.Д. Ваши дети, вы и музыка. – М.: Педагогика, 1985
2. Беляев А.А. Эстетика. Словник, 1989
3. Богино Г.К. Игры – задачи (для начинающих музыкантов). М.: Музыка, 1974
4. Борев Ю. Эстетика, Издательство политической литературы, - М., 1969
5. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца. – М.: Просвещение, 1984
6. Кушав Н.А. Основы эстетического воспитания, - М.: Просвещение, 1986

7. Лабковская Г.С. Эстетическая культура и эстетическое воспитание. – М., Просвещение 1983
8. Липкий В.Н. Эстетическая культура и личность. - М., Знание, 1987
9. Мадорский Л.Р. Музыка начинается в семье. – М.: Знание, 1987
10. Малахова И.Н. . Первые шаги в мире звуков. – М.: Знание, 1977
11. Шацкая В.Н. Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества. – М.: Педагогіка, 1975

Т.В.Андріанов, В.І.Марчик., В.Е.Андріанов

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО УРОКІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ШКОЛЯРІВ ЧЕРЕЗ ВИХОВАННЯ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

В статье рассматриваются средствам эффективно повышающие интерес учеников к физической культуре, среди которых предпочтение отдается профессиональной деятельности и яркой, увлеченной личности учителя физической культуры

It Is Determined that actions, which effectively raise the interest a pupil to physical culture, are found in border professional strong, bright, enthusiastic personality - a teacher of the physical culture, which actively propagandizes the ideas of the physical culture and sport.

Суспільний в сучасному розумінні спорт і організаційне оформлення шкільного навчання фізичній культурі розвернулося і отримало широке розповсюдження у всьому світі тільки на протязі XIX – перших двох десятиріч XX століття. В той час все більша кількість державних діячів, лікарів, педагогів признавало, що фізична культура може проявити своє значення з точки охорони здоров'я, виховання та естетики тільки при наявності організаційно оформленої структури. Протягом двох століть було закладено наукові, теоретичні та навчально-методичні основи фізичного виховання підростаючого покоління. Серед науковців та теоретиків в галузі фізичної

культури найбільш відомі такі, як: І.Сеченов, Г.Демені, П.Лесгафт, Г.Рацине, Г.Ебер, А.Дункан, Е.Далькроз, В.М.Зациорський, А.А.Тер-Ованесян, А.А.Гужаловский, Б.М.Шиян, А.П.Матвеев, С.Б.Мельніков, В.А.Головін, М.М.Боген та інші.

Фізичне виховання в системі освіти здійснюється відповідно до законів України „Про освіту”, „Про фізичну культуру і спорт” та нормативних документів „Концепція фізичного виховання в системі освіти України”, „Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовки населення України” тощо. Та все ж, незважаючи на глибокі історичні витоки шкільної фізичної культури, її нормативного, науково-методичного та кадрового забезпечення, пильного державного піклування, урок фізичної культури серед школярів не є улюбленим.

З метою виявлення основних причин негативного ставлення учнів до уроків фізичної культури та визначення заходів щодо підвищення інтересу до виконання фізичних вправ, було проведено анкетування серед студентів педагогічного факультету Криворізького державного педагогічного університету. В дослідженні, проведеному у вересні-жовтні 2003 року, взяли участь 258 студентів – майбутніх вчителів початкових класів з правом викладання фізичної культури. Отриманий матеріал містить неабияку цінність, бо подана проблема висвітлена очима недавніх випускників загальноосвітніх шкіл, які мають теоретичні знання з спеціальності та невеликі практичні навички (педагогічна практика) і не обтяжені тягарем виробничого досвіду.

Аналіз анкетування виявив, що деякі причини психолого-педагогічного та організаційного характеру сприяють формуванню негативного ставлення до фізичної культури, як навчального предмету. Серед них такі: невміння вчителя зацікавити дитину, авторитарний стиль ведення уроку (залякування, непривітне ставлення), занадто високий рівень вимог (сурове відношення до виконання нормативів без урахування індивідуально-типологічних особливостей учня), відірваність отримуваних знань і вмінь від реального життя.

Для формування позитивного ставлення учнів початкових класів до занять фізичними вправами, респонденти, насамперед, визнають вживати заходи, які будуть зараджувати виникненню позитивних емоцій, бажання посміхатися, відчувати веселощі і дійсну втіху. Тому, бажано, застосовувати багато рухливих ігор, які приносять задоволення та сприяють розвитку кмітливості, спритності, координації рухів. Можна використовувати рухливі ігри „Горидуб”, „Третій зайвий”, „Чаклунчики”, „Не лови гав”, „Гуси-гуси”, „Моряки” тощо та ігри, які містять елементи, що відповідають навчальній програмі, з легкої атлетики, гімнастики, спортивних ігор. Саме в процесі гри діти дуже легко засвоюють широкий набір рухових вмінь та вчаться вирішувати різноманітні рухові завдання в ситуаціях, що постійно змінюються. Даючи дітям більш свободи і самостійності у вирішенні рухових завдань, вчитель повинен з великою відповідальністю віднестись до дотримання техніки безпеки.

Уроки фізкультури в молодших класах, відзначено в деяких анкетах, повинен вести вчитель-класовод, який добре знає характер і реальні фізичні властивості своїх учнів. Така організація навчального процесу буде сприяти створенню атмосфери доброзичливості, але й буде пред'являти високі вимоги щодо особистого прикладу вчителя. Для учнів початкових класів образ авторитетної соціально-значущої людини, в даному випадку вчителя, може стати їм прикладом на все життя.

Зацікавленість до уроків фізичної культури, за результатами анкетування, буде зростати, якщо вчитель мотивує учбово-виховну роботу в бесідах. Зазначено, що педагогічна освіта батьків з питань організації правильного фізичного виховання буде позитивно впливати на ставлення дітей до фізичної культури.

Велику увагу в підвищенні значимості фізичної культури для молодших школярів респонденти приділяють проведенню змагань. Виникнення потреби в досягненні успіху у сполученні із соціальними наслідками дій має виразний позитивний ефект на результат. Після шести років дитина стає досить чуйною до соціальних наслідків перемоги, тому

нагородження, використання інформації дошки пошани та інших заходів відзнаки, можуть значно збільшити рівень інтересу до уроків фізичної культури.

Результати анкетування показали, що організовані секційні заняття в поза навчальний час для школярів початкових класів можуть бути досить ефективними, особливо для учнів, що відвідують групу продовженого дня. На таких секційних спортивних заняттях вирішується багато завдань: по-перше, відновлюються морфофункціональні та психологічні функції після навчальних занять, по-друге, задовольняється потреба у руховій активності, по-третє, учні оволодівають основами техніки будь-якого виду спорту, по-четверте, підвищується інтерес до фізичної культури в загалі та до уроків у частковості. Туристичний похід вихідного дня, як організованого змістовного дозвілля, завжди викликає у школярів початкових класів почуття радості та задоволення. Використання засобів фізичної культури в турпоходах для утіхи, відзначено в анкетах, буде сприяти формуванню позитивного відношення до занять фізичними вправами.

Респонденти не без підстави рахують, що збільшення кількості та розмаїття спортивного інвентарю та обладнання надасть вчителю більш ширші можливості у використанні різних методів та методик, що, безумовно, підвищить інформаційну ємність заняття та інтерес учнів. Можливості використовувати музичний супровід, заняття з плавання та інші форми, що на сьогодні практикується в окремих школах, несумлінно будуть заохочувати учнів до занять.

Отже, формування позитивного ставлення до уроків фізичної культури у школярів початкових класів, очами студентів - майбутніх фахівців, не потребує кардинальних та фундаментальних змін у навчальній програмі загальноосвітньої школи. Визначені заходи, які ефективно підвищують інтерес учнів до фізичної культури, знаходяться в межах професійної діяльності сильної, яскравої, захопленої особистості, що активно пропагує ідеї фізичної культури і спорту. І ця особистість - є вчитель фізичної культури III тисячоліття.

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО УКРАЇНСЬКИЙ ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ

В статье определяется воспитательный идеал украинского народа, приоритетами которого являются нравственно-христианские ценности. Задача школы состоит в обновлении и приспособлении традиционных нравственно-христианских идеалов к современности.

Education ideal of Ukrainian people is determined in the article, it's said that moral-christian values are it's principles. Reconstructian and adapt of traditional moral-christian ideals for the present is the task of modern school.

В релігії більшість віруючих вбачають головну охорону моральних цінностей, бо вона акумулювала в собі загальнолюдські пріоритети і тим самим сприяла збереженню загального моральнісного фонду людства. Накопичені цінності утвердилися в національній, психології та культурі, побуті. Родовим корінням, традиціями, духовністю люди пов'язані з культурою того чи іншого етносу. Народна моральність і загальнолюдські цінності, що містяться в релігії, мають спільний ґрунт, але не тотожні один одному. Релігійна свідомість є історично необхідним компонентом в процесі духовного розвитку суспільства, частиною його історичної пам'яті. Вона відіграє значну роль у формуванні національної культури та національної самосвідомості.

Не можна нині будувати Українську державу без осмислення духовності народу, виховання її основ у молодого покоління.

Мета цієї статті – проаналізувати деякі праці визначних українських діячів освіти та визначити виховний ідеал українського народу, що ґрунтується на морально-християнських засадах.

Ми вважаємо, що у становленні основ духовного виховання, формуванні свідомості народу провідну роль відігравали такі чинники, як освіта та національна самосвідомість, усвідомлення "духу нації". "...Національна

самосвідомість є соціально-психологічною реальністю, яка відображує та розкриває особисті, самобутні інтереси тієї чи іншої нації, її місце серед інших національних спільнот" [5,10]. Інакше кажучи, нація пізнає себе, власну сутність, усвідомлює своє право на вільний розвиток тощо.

Як підкреслює доктор М.Кушнір: "Нація (нарід) є єдиним у світі нашої цивілізації видом суспільного буття, обов'язки супроти народу-нації є обов'язками, з яких нікому з його членів не вільно виломлюватися; всі його члени повинні для нього працювати й боротися за його буття, робити зусилля, щоб піднести його вартість якнайвище, видобути з нього якнайбільшу енергію в творчій праці та в обороні національного буття" [11,40].

Внутрішній зміст національної спільноти характеризують спільні риси, мова, побут, звичаї, релігія, спільність історичних переживань, спільність психічного укладу (темперамент, моральні, правові, естетичні поняття та норми), спільність економічних інтересів у творенні матеріальних цінностей, спільність соціальних ідеалів і форм. Всі ці фактори, нерозривно зв'язані, переплетені між собою, становлять сутність нації.

Михайло Ломацький справедливо вказує, що "не маючи любові до батьківщини, не маючи національної свідомості, неможливо передати їх дальшим поколінням. Належне національне виховання і національну свідомість можна дати людині, впливаючи на її почування: краса рідної землі, захоплення звуками рідної пісні, прив'язання до рідних звичаїв, а далі - усвідомлюючи молоду людину, формуючи її волю, ту підставу життя і творчості людини, її характеру, поставу до життя і поведінку в житті" [13,4].

Національна культура, спільність історичних переживань творять духовні цінності нації. "В пізнанні минулого нація бачить тривалу дію своїх духових національних прикмет, пізнає себе й на цій основі удосконалює свою духову природу" [3,27].

Треба відзначити, що духовний розвиток нації й особистості - це необхідна умова всілякого прогресу - культурного, економічного, соціального, політичного тощо.

Український філософ Д.Чижевський писав: "... Кожна нація є тільки обмеженим і однобічним розкриттям людського ідеалу. Але лише в цих обмежених і однобічних здійсненнях загальнолюдський ідеал є живий. Тому кожна нація якраз в своєму своєрідному, оригінальному, у свої "однобічності" і обмеженості і має вічне і загальне значення. Як живі, різноманітні людські індивідууми у суспільстві, так і конкретні, різноманітні нації з'єднані в людстві. Тільки через них і в них людство є можливим" [16,96]. Тому і в людині її загальнолюдська сутність, культура, духовність можуть розвиватися лише як національна культура і духовність.

Що є ідеалом виховання?

"Ідеал загалом є найбільш бажаним взірцем... це світоглядне, "смісложиттєве" утворення..." [14,5].

Г.Ващенко підкреслював: "Виховний ідеал - це є образ ідеальної людини, на який має орієнтуватися педагог, виховуючи молоде покоління" [4,41]. Виховний ідеал повинен ґрунтуватися на християнських моральних цінностях та національній свідомості. В концепції національного виховання (1996р.) вказується, що "пріоритетним завданням української системи виховання є формування в молоді ідеалів – одного із найважливіших компонентів духовності, як кожної особистості, так і всього народу" [6,5].

Християнський виховний ідеал був накреслений в Святому Письмі, перш за все в Євангелії та Апостольських посланнях. При всій різниці педагогічних систем, що були створені європейськими народами, між ними багато спільного:

- 1) вони ґрунтувалися на засадах християнства,
- 2) вони не були ізольованими один від одного (наприклад, педагогічні системи Яна Амоса Коменського, Ж.Ж.Руссо, Песталоці находили прихильників та послідовників серед усіх народів Європи).

Євангельський ідеал - це виховання щирого християнина, який має мати наступні установлення і такі риси:

- 1) Ідея Царства Божого повинна бути провідною в його житті. Тому він має виховувати у себе і в своїх дітях такі добродієвності, які потрібні для реалізації Царства Божого.

2) Найвищий взірець - Христос. Наслідування Христа - це той шлях, яким має йти християнин.

3) Наслідуючи Христа, кожен має виконувати своє призначення відповідно до своїх сил, здібностей та умов життя.

4) Все життя християнина повинно проходити у спілкуванні з Христом через молитву, читання Святого Письма, відвідування служби Божої і через Святе Причастя.

5) Шлях наслідування Христа визначає й християнські добродієвності - віру, надію, любов - як риси ідеального християнина.

Релігія завжди відігравала значну роль у житті і долі українського народу. В.Липинський показав, як на ґрунті містики в українській душі міцно проросло християнство. Хоч воно насильно було прищеплено народіві князями, але під впливом татарського завоювання "...ця релігія і церква стали для нас вірою і церквою батьків" [12, 31].

Про релігійність, як характерну рису українця, першим почав писати М.Костомаров. Він вважав, що всім слов'янським народам властива підвищена релігійність, пов'язуючи це з їх богообраністю. "Український народ - глибоко релігійний народ у як-найширшому розумінні цього слова. Чи так, чи інакше склалися його обставини, чи таке, чи інше було його виховання, він берегтиме в собі релігійні основи доти, доки існуватиме сума головних ознак, що становлять його народність" [7, 88-91]. В нього домінує сильне почуття "всеприсутності Бога, тайні роздуми про промисел, про себе і сердечний потяг до духовного, таємничого... світу" [8,265-273].

Схожі думки висловлював П.Куліш, який створив концепцію "Єдиного потоку української нації", що є на його думку, соціально недиференційованою селянською масою, об'єднану єдиним народним духом, в якому "релігійне начало, тобто прагнення до безконечного" виступає домінуючою рисою, провідною рушійною силою історії українського народу, ознакою його менталітету і запорукою національного визволення. Глибинний психологічний зміст української релігійності становить, за П.Кулішем, "прагнення до слова Божого, до євангельської правди і любові" [9,15;10,218-219].

Підставою української духовності, ми, підтримуючи думку С.Ярмуса, вважаємо кордоцентризм як феномен, що становить невідлучну частину самої істоти української людини. Кордоцентризм (від лат. *cor* - серце) означає те, що в житті людини, в її світогляді, основну роль відіграють не розумово-раціональні сили людини, а скоріше сили її емоцій, почуття, або, образно кажучи, сили людського серця. Іншими словами, "кордоцентризм українця - це феномен екзистенціальний, бо він є основою самого буття (екзистенції) українця, або й частиною природи" [18,403]. Український кордоцентризм - явище етнологічне, це мотиваційна, вольова й діюча сила людини, сила народу, який дивиться на світ і на життя в ньому зі становища і "розрахунків" почуття і серця. Так він про все судить, так він все оцінює. Дуже велика перевага моменту емоціонального над раціональним стає провідним мотивом духовності. "... в усіх рухах українського духа й духовності взагалі виступає категорія серця, сила почуття" [18,407].

Опираючись на працю В.Яніва "Релігійність українця з етнопсихологічного погляду" [17], ми можемо виділити такі чинники української релігійності:

1) "Селянськість" українського народу: селяни - найбільш релігійна соціальна група, а український народ в своїй основі є дійсно селянським. "Антеїзм" народу.

2) Література і мистецтво - це "відбиття української духовності", "відзеркалюючи духовне життя народу, рівночасно формує світогляд наступних поколінь" [17,149], стверджує загальнолюдські духовні цінності, стрижнем яких є християнська мораль.

3) Індивідуалізм, який пов'язаний з інтровертизмом українця. "Зовсім саморозуміло, що спрямування уваги на власну особу з рівночасним сильним чуттєвим забарвленням мусить вести до індивідуалізму, отже до риси світогляду, яка - поруч із українською емотивністю - викликає найменше сумнівів та знайшла найвиразніше наświetлення в українській науці та публіцистиці. Це й є між іншим фактор, що нас найбільше пов'язує з Європою і віддаляє від Сходу, в тому числі і від Росії" [17,155].

На інтровертизм українця звертали увагу багато дослідників: Я.Ярема, О.Кульчицький, І.Мірчук, М.Шлемкевич та ін. "... для українця прикметна сильно чуттєво забарвлена духовна постава, звернена на власне внутрішнє життя" [17,153]. Інтровертні люди чи народи це передусім творці культури у протиставленні до екстравертних творців цивілізації. Вони творці релігійних світоглядів, їм відповідає містицизм.

4) "Почуттєвість" українців ми відзначили вище як кордоцентризм.

Чижевський, Липинський, Ярема, Янів, Онацький - всі вони проголошують, що емоційність, почуттєвість є національною рисою українця і пов'язана з його релігійністю.

Таким чином, в українській душі є вагома основа, сприятлива для духовно-морального розвитку. У багатоманітній діяльності, спрямованій на духовне піднесення нашого народу, необхідно спиратись на цю основу, враховувати її особливості, насамперед, в українській школі. Про необхідність виховувати дітей в дусі християнської моральності на національних засадах писав ще П.Антонович [2].

Ще раз хочемо підкреслити, що українська духовність виділяється емоційно-почуттєвим характером, чутливістю та ліризмом. Це виявляється, зокрема, в естетизмі українського народного життя, обрядовості, в артистизмі вдачі, пісенності, у своєрідному гуморі тощо.

Спираючись на все вищезгадане, ми можемо окреслити український національний характер.

По-перше, дуже тривкими постійними рисами українця є естетизм, емонаціоналізм, чутливість, ліризм.

По-друге, індивідуалізм яскраво виділяється в українській вдачі. Українець високо цінить свою індивідуальність. Звідси випливає:

- а) великий потяг до освіти;
- б) серед українців багато натур, замкнених в собі, самотників (наприклад, Г.С.Сковорода, І.Вишенський та ін.);
- в) українець цінує свою думку, свій погляд, але здатний також приймати чуже, якщо визначає його внутрішню рацію;
- г) українець має розвинуте почуття приватної власності.

Але, як підкреслював Г.Ващенко в своїй роботі "Виховний ідеал": "індивідуалізм українця при несприятливих умовах політичного і суспільного життя перетворюється в егоїзм, що характеризується замиканням в коло особистих інтересів, нехтуванням інтересами суспільними. Цей егоїзм набуває різних форм, як, наприклад, ренегатство, кар'єризм, байдужість до всього, що виходить за рамки власних інтересів" [4, 171]. Характерною формою українського егоїзму дослідник вважав амбіціонерство, яке при відсутності високої життєвої мети набувало дріб'язковості.

По-третє, характерною рисою українського народу є аристократизм духу ("шляхетність") - свідомість власної гідності й пошана до людської гідності взагалі. Г.Ващенко називає українців - народом-аристократом, а чинник цього вбачав в тому, що "історичні умови життя українського народу з давніх-давен склалися так, що народні маси мусили відігравати в ньому активну роль й завше були ініціативними" [4,170].

Четверте, свободолюбність також становить характерну прикмету української національної вдачі.

Ні один народ не створив у своїй історії такого центра вольнолюбства, яким була Запорізька Січ.

Українці - анархічна нація. Тому багато прикладів - і гайдамаччина, і опришки, і махновщина. І як кожна крайність легко переходить у свою протилежність, буйний анархізм змінюється рабською покорою.

По-п'яте, критицизм, нахил до невпинного духовного розвитку характеризують українця.

"Україна ніколи не відмежовувалась від впливів чужих культур, коли ці культури несли на наші землі повновартісні утвори й не суперечили нашій духовній природі. В Україні перехрещувалися різномодні культурні впливи: візантійські, західні, іранські" [3,50]. В зв'язку з цими впливами виростала глибоко оригінальна народна культура.

Вшосте, прив'язаність до землі - також споконвічна українська національна риса. Хліборобство - основне заняття українця ще на зорі його історичного життя. Всім своїм укладом життя, звичками, традиціями, психологією зв'язаний із землею український селянин трагічно переживає свій відрив від неї.

Український народ завжди славився своєю високою культурою, високо розвиненими формами виховання та поведінки, своєю чемністю. "Українець віддає зовнішню пошану людям, людському житлові, людській праці і витворам тої праці, - а в першу чергу - праці хліборобської. Нема вже що й говорити про те, що він віддає по заповідях божих пошану Богові і всьому тому, що Боже" [1,47].

Наслідуючи українські традиції в галузі моралі, що побудована на релігійних засадах, ми можемо стверджувати - завдання школи полягає у відновленні й пристосуванні до сучасності цих традиційних морально-християнських ідеалів. І як радить нам єпископ Сильвестр, елементи релігійного та національного виховання мають бути органічно зв'язані між собою в єдиній національній школі [15,55].

Література

1. Андрієвський В. Звичаї й обряди українського народу. – Краків: Українське видавництво, 1941
2. Антонович П. Виховання дітей у школах-захистках. – Житомир: Друкарня "Робітник", 1918
3. Бойко Ю. Шлях нації. – Париж-Київ-Львів: Українське слово, 1992
4. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Т. 1. – 3-є вид. – Полтава: Ред. газети "Полтавський вісник", 1994
5. Канаєв С.З. Роль релігійного фактора в формуванні національної психології: Автореферат дис. ...канд. филос. наук. – М., 1991
6. Концепція національного виховання //Освіта. – 1996. - №41
7. Костомаров М. Дві руські народності. – К., Ляпціг: Загальна б-ка. - №183-184
8. Костомаров Н. Исторические монографии и исследования: Русская история в жизнеописаниях ея главнейших деятелей. Второй отдел: Господство дома Романовых до вступления на престол Екатерины II. – Выпуск пятый: XVII ст. – Выпуск шестой: XVIII ст. – СПб.: Тип-фия Стасюлевича, 1863
9. Кулиш П. История воссоединения Руси. – Т. III: Религиозное, социальное и национальное движение в эпоху Иова Борецкого. – М.: Изд-во "Общественная польза", 1877

10. Куліш П. Твори. – Т. II. – Львів: Вид. т-ва “Просвіта”, 1909
11. Кушнір М., д-р. Перспективи українського християнського націоналізму. – Філядельфія: Вид-цтво “Америка”, 1973
12. Липинський В. Релігія і церква в історії України. – К.: Рада, 1995
13. Ломацький М. Національна свідомість. – Лондон: Вид-цтво Спілки української молоді, 1952
14. Москалець В.П. Психологічне обґрунтування української національної школи. – Львів: Світ, 1994
15. Сильвестр, єпископ Лубенський та Миргородський. Церковний устрій в Україні. – Новий Ульм: Укр. в-во, 1946
16. Чижевський Д. Філософія і національність //Філософська і соціологічна думка, 1990. - №10
17. Янів В. Релігійність українця з етнопсихологічного погляду //Освіта. – 1995. - №28 (6)
18. Ярмусь С. Кордоцентризм – підстава української духовності й філософії //Збірник праць Ювілейного Конгресу /Ред. В.Янів. – Мюнхен, 1988-1989

Н.П.Мещерякова

РОЛЬ ВИДАТНИХ ДІЯЧІВ КУЛЬТУРИ І ОСВІТИ КІНЦЯ XIX- ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ В БОРОТЬБІ ЗА УКРАЇНСЬКУ ШКОЛУ І НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

В статтє даєтсья обобщающа характеристика культурно-просветительской и педагогической деятельности выдающихся украинских представителей культуры и просвещения конца XIX – начала XX ст., определяется их роль в борьбе за украинские школы и национальное воспитание.

Generalized description of cultural and educational and pedagogical activities of the prominent ukrainian representatives of the culture and enlightenment at the close of the XIXth and at the beginning of the XXth century is in this article. Their role in the struggle for ukrainian schools and national education is defined in the present article.

Процес національного і духовного відродження в країні супроводжується відкриттям нових глибин української